

PAPER DETAILS

TITLE: Harcama ve Borç İlişkisi Açısından Osmanlı'da Saray Kadınları: "Sultan Abdülmecid`in Basıkbalı Nalandil Hanım Örneği"

AUTHORS: Erkan ISIKTAS

PAGES: 217-238

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2600142>

Journal of Universal History Studies

Harcama ve Borç İlişkisi Açısından Osmanlı'da Saray Kadınları: "Sultan Abdülmecid'in Başıkbalı Nalandil Hanım Örneği"¹

Palace Women in the Ottoman Empire in terms of Expenditure and Debt Relations: "Sultan Abdülmecid's Chief Favorite -Başıkbal- in the Sultan's Example of Lady Nalandil"

Submission Type: Research Article

Received-Accepted: 16.08.2022 / 07.10.2022

pp. 217-238

Journal of Universal History Studies (JUHIS) • 5(2) • December • 2022 •

Erkan Işıktas

Siirt University, Assistant Professor, Department of History, Siirt, Turkey

Email: erkanisiktas@siirt.edu.tr

Orcid Number: 0000-0002-0316-8074

Cite: Işıktas, E. (2022). Harcama ve Borç İlişkisi Açısından Osmanlı'da Saray Kadınları: "Sultan Abdülmecid'in Başıkbalı Nalandil Hanım Örneği". Journal of Universal History Studies, 5 (2) , 217-238 . DOI: 10.38000/juhis.1162982

¹ This article is analyzed by two reviewers and it is screened for the resemblance rate by the editor/ Bu makale iki hakem tarafından incelenmiş ve editör tarafından benzerlik oranı taramasından geçirilmiştir.

* In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed/ Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

*This work is licensed under a [Creative Commons BY-NC-SA 2.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.0/) (Attribution-NonCommercial-Share Alike)

*There is no conflict of interest with any person/ institution in the prepared article/ Hazırlanan makalede herhangi bir kişi/ kurum ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Öz

Türk ve Dünya tarihinde derin bir etki bırakan Osmanlı medeniyetinin izlerini bugün her sahada görmek mümkündür. Siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel boyutlarıyla geçmiş ve geleceğin kaderini tayin eden bu izler, pek çok akademik çalışmada ele alınmış ve bunlarla çeşitli tespitler ortaya konulmuştur. Ancak böylesine muazzam ve karmaşık bir medeniyetinin anlaşılması için muhtelif çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada, Osmanlı'da saray kadınlarının harcamalarından kaynaklanan borçlar meselesine dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda borçlar meselesinin tarihsel sürecine değinilmiş, saray kadınlarının gösterişli ve masraflı yaşantılarından doğan borçların probleme dönüşmesinde etkili olan hususlar genel çerçevede incelenmiştir. Meselenin anlaşılabilmesi için de Sultan Abdülmecid'in Başıkbalı Nalandil Hanım örneği irdelenmiştir. Nalandil Hanım'ın harcamaları ve bunlara konu olan eşyanın orijin bakımından dağılımı ortaya konulmuştur. Böylece tespit edilen toplam harcama miktarı ile borçlar arasında bir mukayese yapılmış, borç bilançosunun dengesi kurulmaya çalışılmıştır. Borçların soruna dönüşmesinde etkili olan nedenler izah edilmiştir. Bu noktada devlet erkânının çözüm politikası ve yaşanan gelişmeler ele alınmıştır. Son olarak Nalandil Hanım örneğinden hareketle hanım sultanların sosyo-iktisadi yaşantıları doğrultusunda iltimasta oldukları esnaf ve ticaret ağlarına ilişkin değerlendirmeler de yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Saray, Hanım Sultanlar, Nalandil Hanım, Harcamalar, Borçlar.

Abstract

It is possible to see the traces of the Ottoman civilization, which has left a deep impact on Turkish and world history, in every field today. These traces, which determine the fate of the past and the future with their political, economic, social and cultural dimensions, have been taken in many academic studies and various determinations have been put forward. However, various studies are needed to understand such a huge and complex civilization. In this study, the issue of debts arising from the expenses of palace women in the Ottoman Empire was highlighted. In this context, the historical process of the debt issue is touched upon. The issues that are effective in turning the debts arising from the ostentatious and costly lives of palace women into problems have been examined within the general framework. In order to understand the issue, the example of Ms. Nalandil was examined. The distribution of the goods that are the subject of Nalandil Lady's expenses and expenses in terms of origin has been revealed. Thus, expenses and debts have been compared. An attempt has been made to establish the balance of the debt balance sheet. The reasons that are effective in turning debts into a problem have been explained. And at this point, the solution policy of the statesmen and the developments was discussed.

Keywords: Palace, Palace Women, Lady Nalandil, Expenses, Debts.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde padişahların haremî hâsekî, ikbâl ve gözde şeklinde kategorize edilmektedir. Hâsekîler, kadınefendi olarak da bilinmektedir. Kadınefendiler, padişahın nikâh akdiyle evlendikleri ve çocuk sahibi oldukları cariyeler olarak tanımlanmaktadır. İkballer, Osmanlı padişahlarının karı-koca hayatı yaşadıkları ancak çocuk sahibi olmadıkları cariyelerdi. Bunlar arasında çocuk sahibi olanlar kadın efendiliğe yükselirdi (Kara, 2010, s. 14-19). Gözdeler ise saraya alınmış cariyeler içerisinde güzellikleriyle padişahların dikkatini çekenler için kullanılan bir tabirdi. Gözdeler de padişahların eşleri olabilmekte çocukları olması durumunda ikbâl sınıfına geçebilmekteydi (Pakalın, 1993, s. 678). Padişahın haremî dışında sarayda ikamet eden Valide Sultan, padişah kızları gibi pek çok saray kadını bulunmaktaydı. Bu itibarla ki çalışmada saray kadınları teması kapsamında padişahların haremî içerisinde yer alan kadınlara vurgu yapılmıştır.

Bilindiği üzere Osmanlıda saray kadınlarının yaşantısı ihtişam, zarafet ve gösterişin hâkim olduğu bir çerçevede şekillenmiştir. Saray kadınlarının ikamet ettikleri daireler, en güzel ve kıymetli eşyalarla donatılmış ve yaşantılarıyla özdeş bir alan oluşturulmuştur. Giyim-kuşam tarzları, ziynet eşyaları ve hizmetlerinde bulunan kişiler için harcadıkları masraflar saray kadınlarının mali külfetini çoğaltan unsurlar olmuştur. Her ne kadar kendilerine kayda değer meblağlar tahsis edilse de kimi zaman bu gelirlerin giderleri karşılamadığı aşîkârdır². Bu durumda ister istemez saray kadınlarını ya sarraflardan borç almaya ya da kıymetli eşyalarını borçları karşılığında rehin vermelerine itmiştir. Osmanlı saray kadınları arasında *-ilerleyen kısımlarda izah edildiği üzere-* bunun pek çok örneğine rastlamak mümkündür.

Diğer yandan Osmanlı hanedanlığı içerisinde müstesna bir yeri olan saray kadınlarının yaşantısı siyasî, iktisadî ve sosyal yönleriyle her dönemde dikkat çekmektedir. Bilhassa devletin idarî işlerine müdahil olmalarıyla tanıtılan saray kadınlarının yaşam tarzları, tüketim kalıpları ve sosyal ilişkileri gizemini korumaya devam etmektedir. Gerçi son dönemlerde Osmanlı'da harem ve saray kadınlarıyla ilgili pek çok çalışma yapılmıştır³. Ne var ki tarihsel düzlemde izah edilmeyen ve inceleme gerektiren pek çok mesele araştırmacıların ilgisini beklemektedir. Bunlardan belki de en ilginç ve merak uyandıranı saray kadınlarının gösterişli yaşantıları için harcadıkları meblağlar ve bu yaşantılarının ardından bıraktıkları borçları olsa gerektir. Bu borçları, alacaklı ya da miktarlar bağlamında bir sayı kümülatifi olarak da görmemek gerekir. Bunlardan hareketle saray kadınlarının yaşam tarzları, hanedan içerisindeki ilişkileri, esnaf ve tüccarlarla olan iktisadî örüntüleriyle ilgili birtakım değerlendirmelere ulaşmak elbette ki mümkündür.

Aslında bu değerlendirmelere ulaşmadan borçlar mevzusunun sağlıklı bir şekilde açıklanabilmesi de mümkün değildir. Bu itibarla ki Nalandil Hanım'ın masrafları da -tespit edilen arşiv belgeleri doğrultusunda- irdelenmiştir⁴. Elde edilen bilgiler doğrultusunda Nalandil Hanım'ın borçları, harcamalarla mukayese edilmiştir. Öte yandan borçların soruna dönüşmesinde etkili olan dinamikler üzerine odaklanılmıştır. Ayrıca hanedan üyesi olarak geniş salâhiyetlere mazhar olan bir hanım sultanın vefat etmesiyle birlikte borçlarının nasıl ve hangi meblağla ödeneceği noktasında devlet erkânının tutumu

² Saray kadınlarının harcamalarıyla ilgili detaylı bilgi için bk. (Bozkurt, 2016; Işıktas, 2020; Işıktas, 2021).

³ Osmanlı'da harem ve saray kadınlarıyla ilgili yapılmış çalışmalar için bk. (Akyıldız, 2019; Kara, 2010; Ortaylı, 2008 Uluçay, 1992; Uluçay, 2011; Saz, 2000; Akgündüz, 201; Peirce, 1996; Altındal, 1993; İrtəm, 1999; Saz, 2010; Akgündüz, 1995; Başarır, 2018; Ünüvar, 1964; Ali Ufkî Bey- Bobovius, 2013).

⁴ Harcamalarla ilgili arşiv kaynakları için bk. (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e), 646/5; BOA, TS.MA.e, 928/25; BOA, TS.MA.e, 588/1, 2, 3, 6 ve 10; BOA, TS.MA.d, 7854).

incelenmiştir. Bu noktada borçların ödenebilmesi maksadıyla çözümün terekelerin satışında görülmesinin nedenleri araştırılmıştır.

Keza terekelerin satış sonrasında terekelerden elde edilen gelirin borçları tesviye etmeye kâfi gelmemesi üzerine borçlar meselesinin nasıl halledilmesi gerektiği irdelenmiştir. Hatta hanım sultanlardan alacaklı olan kişilerin borçlarını tahsil edebilmek adına diplomatik kanallara -Hazine-i Hâssa-i Şâhâne-, sefaretler ve ticaret mahkemesi vs.- yönelmeleri sonrasında yaşanan gelişmeler de tetkik edilmiştir. Çünkü hanım sultanlara tahsis edilen gelirler⁵, aylıklar, harçlıklar ve hediye edilen kıymetli mücevherler dikkate alındığında borçlar mevzusunun bu noktalara gelmesinin doğal karşılanmaması gerektiği kanaati hâkim olmuştur. Gerçekten de sermaye olgusuyla ters düştüğü düşünülen bu durumun hanım sultanların kendilerine tahsis edilen meblağları nasıl harcadıkları ve borç külfeti altında neden kaldıkları sorusu bu çalışmanın özeli doğrultusunda cevaplandırılmaya çalışılmıştır.

Borçlar mevzusunun anlaşılabilmesi ve okuyucuya aktarılabilmesi için konunun tarihsel sürecine değinmekte fayda vardır. Osmanlı arşivlerinde yapılan incelemelerde hanım sultanların borçları hakkında çok sayıda belge bulunduğu tespit edilmiştir⁶. Bu belgelerden edinilen bilgilere göre de Osmanlı'da saray kadınlarının harcamalarından kaynaklanan borçlar meselesinin 19. yüzyıla ait bir problem olmadığı ve önceki dönemlerde de mevzu bahis olduğu görülmektedir. Ancak arşivde bulunan belgelerin taranması ve incelenmesi durumunda ilk kayıtların hangi döneme tekabül ettiği daha açık bir şekilde ortaya çıkartılabilir.

Öte yandan ele alınan dönem olan 19. yüzyıla ait bazı örneklemlerden hareket ederek konuya ilişkin tarihsel bir çerçeve çizmekte mümkündür. Hatta bu dönemde de hanım sultanların borçları bazen hazineden ödenmekle birlikte çoğunlukla geride bıraktıkları malların satışından elde edilen meblağlarla kapatılmaya çalışıldıkları anlaşılmaktadır. Mesela Sultan IV. Mustafa'nın kadınlarından olan Seyyare Kadın'ın muhtelif borçları Hazîne-i Hâssa tarafından ödenmiştir⁷. Sultan II. Mahmud'un kadınlarından olan Aşubcan Kadın'ın⁸ borçları da tereke satışından elde edilen gelir ve iç hazineden tahsis edilen meblağla ödenmiştir⁹.

Sultan Abdülmecid'in kadınları ve ikballeri arasında da borçlar mevzusunun oldukça yaygın olduğu söylenebilir. Örneğin Servetseza Kadın'dan alacaklı olan kişiler, Hazîne-i Hâssa-i Şâhâne'ye sıklıkla müracaat etmekte, şikâyetlerini dile getirmekte ve alacaklarının ödenmesini talep etmektedirler. Bu nedenden

⁵ Osmanlı'da saray kadınlarına tahsis edilen meblağlar statü ve hanedanlığa olan yakınlığına göre farklılık arz ederdi. Saray kadınları içerisinde en büyük tahsisat Valide Sultan'a aitti. Detaylı bilgi için bk. (Akyıldız, 2017).

⁶ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivlerinin Topkapı Sarayı Fonu'nun hem evrak hem de defter kataloğunda yapılan incelemeler neticesinde borç mevzusuna ilişkin 49.831 adet kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlar içerisinde hem saray kadınlarının borçları hem de muhtelif kurum ve kişilere ait belgeler bulunmaktadır. Bu belgelerde saray kadınlarının borçlarına ilişkin net bir belge toplamı ortaya koymak zordur. Ancak spesifik *-anahtar kelimelerle-* bir taramayla araştırılmak istenen saray kadınıyla ilgili belgelere ulaşmak mümkündür. Bk. (<https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Arama/OzelArama.aspx>, son erişim tarihi: 26.06.2022).

⁷ Seyyare Kadın'ın tespit edilen bazı borçları arasında Hazine-i Hümayun Başyazıcısı Efendi'ye olan 650 kuruş borcu *-ispat edilememiş-*, Hazinedar Mehmed Ağa'nın zevcesi eşya bahasından *-makbuzlu-* 1.200 kuruş, Seyyare Kadın'ın imamlarından Davud Ağa eşya bahasından 300 kuruş, Alicenab Kadın'ın eşya bahasından 1070 kuruş, Kahveci İbrahim Efendinin zevcesi eşya bahasından 3.720 kuruş bulunmaktadır. Bk. (BOA, TS.MA.e, 1203/3).

⁸ Seyyare Kadın'ın hayatıyla ilgili detaylı bilgi için bk. (Uluçay, 2011, s. 178).

⁹ Aşubcan Kadın'ın tespit edilen bazı borçları arasında Çiftlik Nazırı Mehmed Efendi'ye 139.400 kuruş *-ödenmiş-* Mültezim Hacı Hüseyin Efendi 1329 kuruş, Kahvecibaşı Osman Ağa'ya 4.050 kuruş, Türbedar Yusuf Efendi 8.707 kuruş, Yorgancı Stileyman 8.205 kuruş, bezirgân Ohannes 8.900, bezirgân 7588 Küçüköğlü, Terzi Yako 300 kuruş, Kuyumcu Kırkor 7000, Arabacı Mehmed İbrahim Ağa 1.120, Hasırcı Mustafa 2.589 kuruş yer almaktadır. Aşubcan Kadın'dan alacaklı olan kişilerin bilgileri ve miktarlarına ilişkin veriler için bk. (BOA, TS.MA.e, 545/7; BOA, TS.MA.e, 545/5; BOA, TS.MA.e, 545/6; BOA, TS.MA.e, 545/4; BOA, TS.MA.e, 544/64; BOA, TS.MA.e, 545/3).

öztürü Servetseza Kadın Efendi'nin borçlarının tespiti, tahkikatı ve ödenmesi için bir komisyonun kurulmasına karar verilmiştir. Hazîne-i Hâssa tarafında oluşturulan bu komisyon tarafından yürütülen çalışmalar neticesinde Hazîne-i Hümâyûn'da olan muhallefâtının Hazîne-i Hâssa'ya nakledilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca malların müzayede ile satılması uygun görülmüştür. Böylece elde edilecek meblağla borçların ödenmesi istenmiştir. Ne var ki komisyonca yapılan incelemeler de Servetseza Kadın'ın toplam borcunun 564.046 kuruş olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan Servetseza Kadın'ın müzayede yoluyla satılacak olan muhallefâtının toplam değeri 153.900 kuruş olarak hesaplanmıştır. Ancak bu meblağın borçları kapatmaya kâfi gelmediği anlaşılmıştır¹⁰. Söz gelimi bu ve buna benzer örneklerden hareketle hanım sultanların geride bıraktıkları borçlar, ölümlemlerinden sonra terekeleri satılarak elde edilen gelirlerle ödenmeye çalışılmıştır.

İlginçtir ki Osmanlı arşivinde yapılan araştırmalarda Sultan Abdülaziz, V. Murat, II. Abdülhamid, Mehmed Reşad ve Vahideddin'in kadınları, ikballeri ve hanımlarının borçlarına ilişkin bir kayıt tespit edilememiştir. Bu durumun nedenlerini izah edememekle birlikte bazı tahminlerde bulunmak mümkündür. Öncelikle Osmanlı arşivinde söz konusu padişahların kadınlarına ilişkin kayıtların oldukça az olduğu görülmüştür. Bunun muhtemel nedenleri arasında tasnif edilemeyen ve araştırmacılara sunulmayan kayıtlar olduğu ya da bazı kayıtların günümüze ulaşmadan tahrip olduğu yer almaktadır. Bu hususla ilgili kesin bir hükme varmanın zorluğu ortadadır. Ancak Osmanlı'da saray kadınlarının borçlarıyla ilgili tarihsel çerçeveyi yukarıda verilen örnekler doğrultusunda Sultan Abdülmecid dönemine kadar getirmek uygundur. Önceki süreç içerisinde de hanım sultanların borçlarıyla ilgili pek çok örnek bulunmaktadır. Bu itibardır ki Sultan Abdülmecid'in Başıkbalı Nalandil Hanım'ın borçlarıyla ilgili ortaya konulan sorunsal tespitlerin kendisinden önceki saray kadınlarının borçları için de geçerli olduğu söylenebilir.

Elbette ki borçlar mevzusunu izah etmeden evvel Nalandil Hanım'ın biyografisine ilişkin birtakım açıklamaların yapılması zarurîyeti hâsıl olmuştur. Bu minvalde tetkik edilen eserler doğrultusunda Nalandil Hanım, 1829 yılında Natuhay prensi Çipakue Natıkhu Bey'in kızı olarak Anapa'da doğmuştur. Nalandil Hanım, çocuk yaşta saraya alınmış ve sultanlardan birinin nedimesi olmuştur. Nalandil Hanım, 1850 yılında Abdülmecid Han'a gözde olarak hediye edilmiştir. Güzelliğiyle Sultan Abdülmecid Han'ın dikkatini cezbeden Nalandil Hanım, çok geçmeden sultanla nikâhlandırılmıştır. Bu izdivaç neticesinde Seniha ile Mehmed Abdussamed isimlerinde çocukları olmuştur (Açba, 2007 s. 66-67). Nalandil Hanım, Seniha Sultan'ı doğurunca II. İkballiğe yükselmiştir (Uluçay, 1992, s. 74). Nalandil Hanım, 23 Ekim 1863 tarihinde Feriye Sarayı'nda vefat etmiş ve Yeni Cami Türbesine defnedilmiştir¹¹. Literatürde Nalandil Hanım'la ilgili bilinenler bunlardan öteye gitmemektedir. Aslında Nalandil Hanım'ın soy kütüğü hakkında ayrıntılı teferruatların verilmesi çalışmanın ehemmiyetine büyük bir katkı sağlamış olacaktır. Ancak arşiv belgelerinde yapılan incelemelerde de biyografi mevzusunu izah edecek kayıtlar bulunmamaktadır. Çünkü arşiv kayıtlarının ekseriyeti Nalandil Hanım'a alınan mücevherat ve eşyaların masrafları, terekesi ve borçlarıyla ilgilidir. Ortaya konulan bu çalışmayla kısmen de olsa da Nalandil Hanım'ın saray yaşantısına dair sosyo-iktisadî bağlamda birtakım değerlendirmelere ulaşılması amaçlanmaktadır.

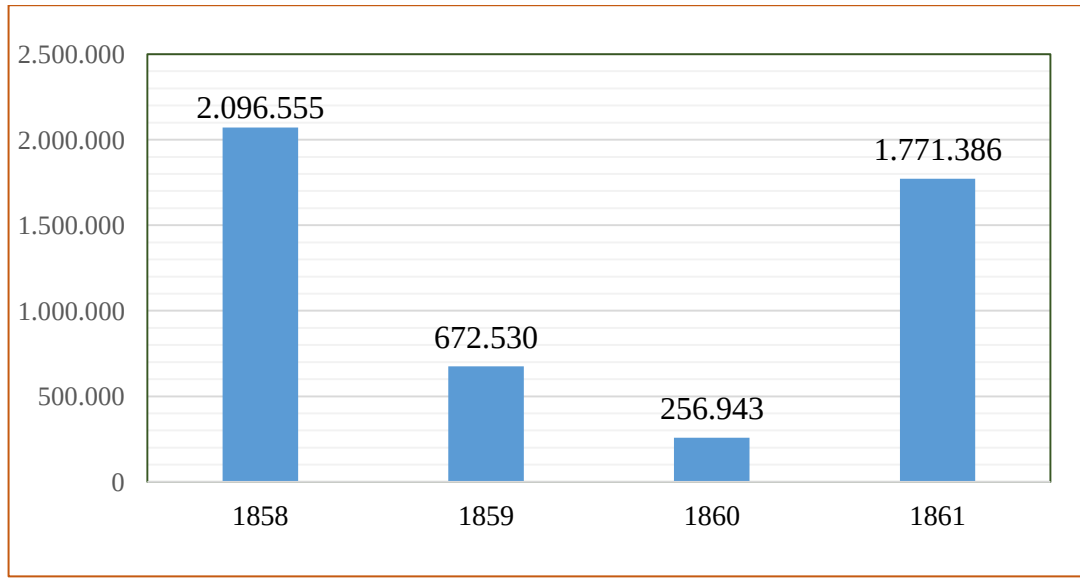
¹⁰ Servetseza Kadın'ın 564.046'luk borçlarından bazıları; Köçerzade Agob Efendi 200.600 kuruş, Ağa cırağı Mersim kadın 75.000 kuruş, Kethüda Mustafa Ağa 48.140 kuruş, Kuyumcu Pedros Ağa 2900 kuruş, Vekilharıcı Mustafa Efendi 62.576 kuruş. Borçlar için bk. (BOA, Y..MTV., 42/39; BOA, Y..MTV., 67/40; BOA, Y..MTV., 69/80; BOA, Y..MTV., 313/95; BOA, Y..MTV., 313/142).

¹¹ Sicill-i Osmanî'de Nalandil Hanım'ın vefat tarihi 1865 tarihi olarak gösterilmiştir. Bk. (Süreyya, 1995, s. 80).

1. Nalandil Hanım'ın Gündelik Yaşamında Harcamalar

Osmanlı'da saray yaşantısının cazibesi ve sarayda ikamet eden kişilere tanınan ayrıcalıklar toplumun ilgi odağı olmuştur. Bu ilgi, kimi zaman hayranlık kimi zaman da eleştirel bir üslupla dile getirilmiştir. Ancak hiçbir dönem sarayın ihtişamlı yaşantısı önemini yitirmemiştir. Hatta saray kadınları, saraydaki gündelik yaşantılarını güç, zarafet ve ihtişamla perçinleyerek saray yaşantısının cazibesini arttırmışlardır. *Peki, saray kadınlarının gündelik yaşantıları kapsamında harcama kalemlerini neler oluşturmuştur?* Bu sorunun cevabına saray harcamalarının kayıt altına alındığı masraf defterlerinden ulaşmak mümkündür. Bu defterler esas alınarak yapılan çalışmalar doğrultusunda saray kadınlarının harcama kalemlerinin ekseriyetle dokuma ürünleri, kıymetli taşlar, muhtelif mefruşat eşyasından oluştuğu görülmüştür. Nalandil Hanımın da benzer ürünlere harcama yaptığı görülmektedir. Fakat mevcut verilere göre bu harcamaları yıllara göre eksiksiz olarak ortaya koymak zor olduğundan sadece tespit edilen masraf kayıtları üzerinden bir harcama dağılımı yapılabilir (Bk. Sütun 1).

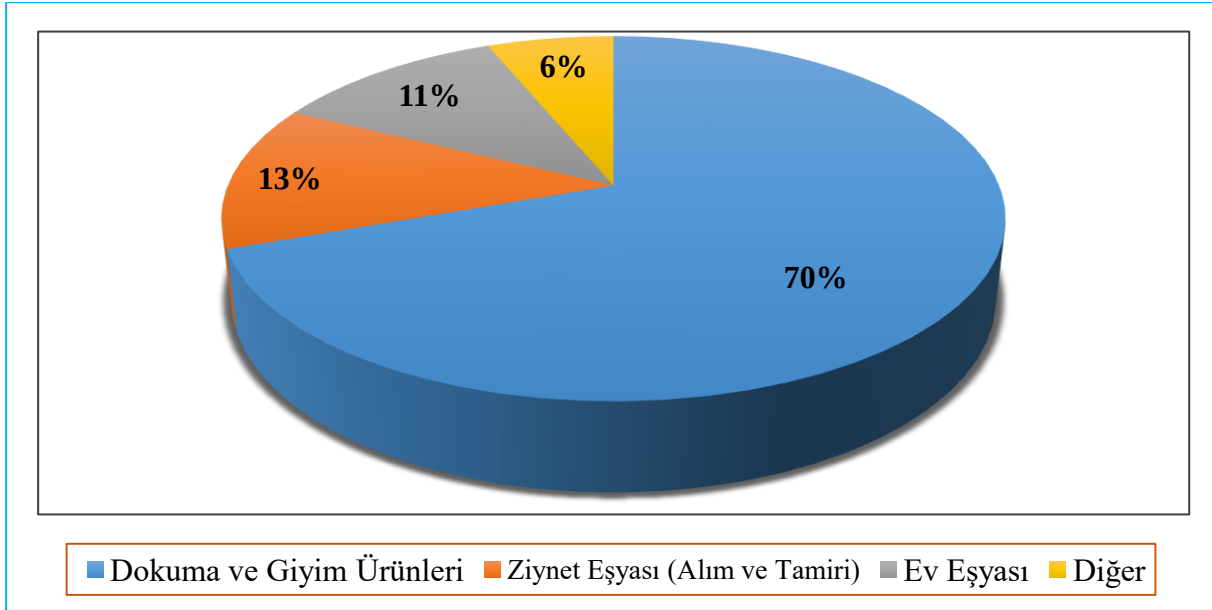
Sütun 1: Nalandil Hanım'ın Harcamalarının Yıllar Bazında Dağılımı (Kuruş)

Kaynak: BOA, TS.MA.e, 588/1, 2 ve 3; BOA, TS.MA.e, 7854.

Sütun 1'e bakıldığında iki önemli hususun dikkat çektiği görülecektir. Bunlardan ilki 1858 ve 1861 yıllarına ait harcama meblağlarının yüksek, diğeri ise 1859 ve 1860 yıllarında masrafların düşük olduğudur. Yıllar arasındaki dalgalanmaların bu kadar farklılık göstermesini doğal karşılamak doğru değildir. Elbette ki bunun nedenlerinin izah edilmesi gerekmektedir. Bu minvalde söylenmesi gereken ilk husus Nalandil Hanım'ın yıl bazında harcama miktarlarını gösteren masraf defterlerinin dağınık ve belki de kayıtların eksik bir vaziyette olmasıdır. Gerçekten de Nalandil Hanım'ın harcama kayıtları incelendiğinde bu durum açıkça anlaşılacaktır. Buna rağmen tespit edilen veriler doğrultusunda 1858-61 yıllarını içeren bir masraf bilançosu ortaya konulmuştur. Masraf bilançosunun en yüksek olduğu dönem 2.099.555 kuruşla 1858 yılıdır. Akabinde 1,771.386 kuruşla 1861 yılı gelmektedir. Tespit edilen dört yılın harcama miktarı 4.797.414 kuruştur. Ancak bu meblağın çok daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Öte yandan harcamaların ürün bazındaki dağılımlarına bakıldığında saray yaşantısı içerisinde klasikleşen -yani kıymetli ve pahalı dokuma, ziynet ve muhtelif ev eşyası- tüketim kalıplarından pek de farklılık göstermediğini söylemek gerekir (Bk. Grafik 1).

Grafik 1: Nalandil Hanım'ın Harcamalarının Ürün Bazındaki Dağılımı (1858-61)

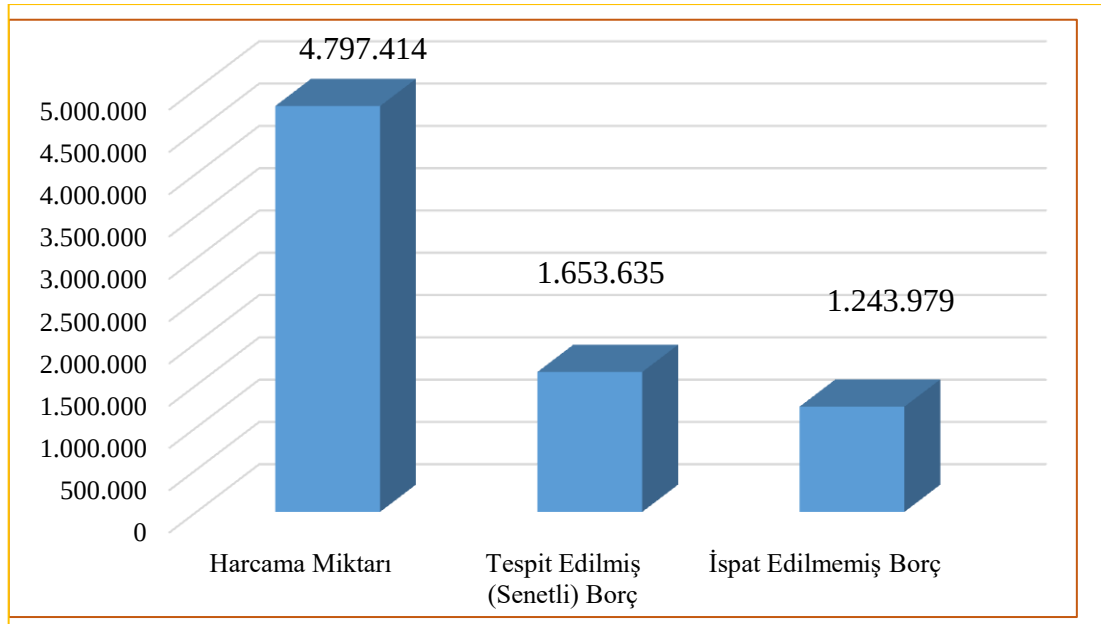
Kaynak: BOA, TS.MA.e, 588/1, 2 ve 3; BOA, TS.MA.e, 7854.

Grafik 1’de gösterildiği üzere Nalandil Hanım’ın harcama kalemleri içerisinde dokuma ve giyim ürünleri % 70 gibi önemli bir dilime (3.334.768 kuruş) tekabül etmektedir. Bu ürünlerin ekseriyetini envai şal, kumaş ve bezler, bürümcek, dibâ, selaşbur, üstüfe, ferace, mintan, samur ve selvi kürkleri, atlas, yastık ve yorgan yüzleri, canfes, çuhâ ve ipeksi kumaşlar oluşturmaktadır. Aslında saray kadınlarının tüketim kalıplarına bakıldığında dokuma ürünlerine harcanan meblağların yüksek çıkması olağan karşılanması gerekir. Çünkü dönemin sosyo-iktisadi yaşantısı dikkate alındığında güç, gösteriş ve zarafetin temsilcisi olarak saray kadınları kıymetli dokuma ürünlerine önem vermişlerdir. Dokuma ürünleri kadar saray kadınlarının ilgi ve estetik dünyaları hakkında bilgi sunan diğer bir harcama kalemini ziynet eşyaları oluşturmaktadır. Tespit edilen yıllar içerisindeki harcama miktarının (4.797.414 kuruş) % 13’üne (616.728 kuruş) denk düşen ziynet eşyalarının içerisinde; pırlanta, elmas, altın ve gümüşten mamul edilmiş yüzük, küpe, bilezik, gerdanlık, mücevher kutuları, altın saatler ve pırlantalı aynalar yer almıştır. Ayrıca bazı ziynet eşyalarının tamiri için de kayda değer harcamaların yapıldığı dikkat çekmiştir. Diğer yandan Nalandil Hanım’ın gündelik yaşamında gereksinim duyduğu hem dokuma hem de ziynet eşyalarının tedariki için gayrimüslim tüccar, esnaf ve zanaatkarlarla sıkı bir alış-veriş içerisinde girdiği anlaşılmıştır. Aslında saray kadınlarının çoğu tüketim kalıplarını seçerken gayrimüslim tüccar, esnaf ve zanaatkarları tercih ettikleri de bilinmektedir. Nalandil Hanım’ın toplam harcamaları arasında % 11’lik dilimle (547.624 kuruş) azımsanmayacak bir orana sahip olan ev eşyaları arasında dolap, ayaklı ve duvar saatleri, aynalar, divanlar, divan yastıkları, perdeler mutfak ve temizlik malzemeleri bulunmaktadır. Diğer başlığı altında sınıflandırılan harcamaların içerisinde Nalandil Hanım’ın dairesini ziyaret eden önemli kişiler için yapılan hazırlık masrafları, dairede görev yapan muhtelif kişilere verilen meblağlar, ulaşım vasıtalarına harcananlar, dini gün ve aylarda sunulan hizmetler için harcanan miktarlar yer almıştır.

2. Nalandil Hanım'ın Borçları ve Borçlar Meselesi

Osmanlı'da saray kadınlarının iktisadî veya ticarî ilişkilerinden kaynaklanan borçlar meselesini tüm hatlarıyla analiz etmek gerekir. Bunun yapılabilmesi için de saray kadınlarının gelir, harcama ve borç bağıntısının iyi kurgulanması gerekmektedir. Aksi takdirde borçlar meselesinin anlaşılabilmesi güçleşebilir. Söz konusu çalışmada Nalandil Hanım'a tahsis edilen gelirler tespit edilemediğinden bu üçlü bağıntı arasında bir kopukluk meydana gelmiş bu da borçlarla ilgili bazı değerlendirmelere ulaşamamasına neden olmuştur. Buna rağmen harcama-borç örüntüsü kapsamında birtakım tespitlere varılabilmektedir. Saray kadınlarının borçlarını iki şekilde incelemek mümkündür. Bunlar ilkinin satın alınan ürünler karşılığında ortaya çıkan borç diğerini borçları kapatmak üzere sarraflardan alınan ve karşılığında tahvil/senet verilen meblağlar oluşturmaktadır. Nalandil Hanım'ın borçları iki sınıfta da değerlendirilebilir. Nalandil Hanım gündelik yaşantısındaki tüketim kalıpları doğrultusunda tüccar, esnaf ve zanaatkâr zümrelerle iltimasta olmuştur. Bunlardan satın alınan emtialarla ihtiyaçlarını tedarik etmiştir. Tabi kimi alış-verişleri neticesinde borçlar mevzusunun husule geldiği anlaşılmıştır. Muhtemeldir ki satın alınan ürünler, hanım sultana tahsis edilen yıllık gelirin üstünde olduğu için borçlanma ya da senetle taksitlendirme yöntemine gidilmiştir. Masrafların süreç içerisinde artış göstermesi hatta bunlarda bir kısıtlamaya gidilmemesi borçların birikerek soruna dönüşmesine neden olmuştur. Bu mevzuyu ele almadan evvel harcama-borç bilançosunu açıklamakta fayda vardır (Bk. Sütun 2).

Sütun 2: Nalandil Hanım'ın Harcama-Borç Bilançosu (Kuruş)

Kaynak: BOA, TS.MA.e, 588/1, 2 ve 3; BOA, TS.MA.e, 7854.

Sütun 2'de Nalandil Hanım'ın 1858-61 yılları içerisinde tespit edilen masrafları ve 1867 tarihli arşiv kaydına göre süreç içerisinde biriken borçları verilmiştir (BOA, TS.MA.e, 588/10). Buna göre borçlar mevzusuyla ilgili iki husus dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki elinde senedi olan ve alacağı devlet erkânı nezdinde netleştirilen borçlardır. Bu borçların toplamı 1.653.635 kuruşa tekabül etmiştir. Haddizatında ispat edilemeyen borçlar ise 1.243.979 kuruş olarak hesaplanmıştır (bk. Tablo 1).

Tablo 1: Nalandil Hanım'ın Tespit Edilen Borçları Ve Alacaklıların İsimleri (Kuruş)

Alacaklı	Meslek	Borç	Tenzil	Kalan
Avusturyalı Dimitri	Tüccar	42.671	12.671	30.000
Stefan	Tuhafiyeci	66.034	11.034	55.000
Madam Elfici (?)	Terzi	65.990	25.990	40.000
İbrahim Ağa	Hizmetkâr	19.850	1530	18.320
Mahmud Ağa	Hizmetkâr	22.958	4458	18.500
Ahmed Efendi	-	21.082	6082	15.000
Yunanlı Lufe	Arabacı	22.320	6320	16.000
Mihail	Kuyumcu	9063	2563	6500
Madam Sisiman	Tuhafiyeci	33.586	11.086	22.500
Dimitri	Hallaç	1836	336	1500
Yorgaki	Tabib	1066	566	500
Oyuncu Simokov	-	18.220	8220	10.000
Maradenk	Yorgancı	18.450	3450	15.000
Çakır	Tuhafiyeci	3144	144	3000
Hacı Ahmed Ağa	Kahvecibaşı	30.500	10.000	20.500
Arif Ağa	Harem Ağası	1000	350	650
Emin Ağa	Hizmetkâr	13.061	2061	11.000
Emin Ağa	Hallaç	3630	1210	2420
Ahmed Ağa	Bahçıvan	3069	1023	2056
Tahir Ağa	Yorgancı	3015	1005	2010
Koca Hüseyin Ağa	Hizmetkâr	20.000	-	20000

Köse Mehmed Ağa	Bargirci	1600	400	1200
George	Terzi	4390	2105	2285
Selanikli Osman Ağa	Çorapçı	3860	1280	2580
Uzun terzi	Terzi	6.635	2012	4623
Bazasar (?)	Tüccar	2300	300	2000
Kigorof (?)	Doğramacı	3280	1095	2185
Küçük Hasan Ağa	Hizmetkâr	4693	1593	3100
Covanni Braliçov	Esnaf	11.740	3740	8000
(...)	Arabacı	1200	1000	200
İsmail Ağa	Arabacı	18.550	6550	12.000
Ağbasar (?)	Basmacı	4515	1503	3012
Hayri Efendi	Hasırcı	12.177,5	3177,5	9000
Kafesci İbrahim Ağa	-	240	80	160
Aşar Efendi	Yorgancı	3303	1101	2202
Mösyö Penin (?)	Kunduracı	1530	510	1020
Haşim Efendi	Hizmetkâr	35.538	11.846	23.692
Mezder Bey	Kuyumcu	34.479	9479	25.000
Mihail	Saksonyacı	2818	936	1882
Sadık Efendi	Tüccar	14.000	4000	10.000
Esmâ Sultan merhumenin çırağlarından Tunagir Hanımın Kürk bahası ve dikiş masrafı	-	5500	1000	4500
Çukacı Hanı'nda sarraf Mirca'nın şeriki Hacek	Tüccar	15.670	-	15.670
Madama Anize (?)	Terzi	1098	398	700

Hakkı Ağa'nın	Arabacı	2500	500	2000
Hüsnü Efendi	Kâtip	27.202,5	8070	18.132,5
Halil Ağa	Hallaç	4000	1500	2500
Madam Mariçe'nin matlubatı	-	1070	270	800
Sarraf Mirça'nın ortağı Hacek	Tüccar	8520	1260	7.260
Dilniyaz	Kalfa	4000	1500	2.500
Salise Hanım	Yorgancı	45.000	-	45.000
Marfad (?)	Terzi	1400	700	700
Hüsnişer Hanım	-	8046	3346	4700
Bani (?)	Astarcı	4689	1689	3000
(...)	-	6752	3752	4000
Hacı Tevfik Efendi	İmam	3890	1890	2000
Hristov	Kemençeci	7000	3500	3500
Cevher Ağa	Harem Ağası	3000	1.000	2000
Sultan Abdülmecid Han'ın bir kalfası (Vuslatyâr)	Kalfa	11.000	4.000	7000
Yahudi Yasef	Yazmacı	6450	2150	4300
Halil Efendi	Hizmetkâr	23.180	9500	13.680
Şerife Hanım	-	5000	-	5000
Ahmed Bey	-	3970	-	3970
Mürşide Hanım	-	11.500	-	11.500
Yakup Ağa	Lala	620	-	620
Naile Sultan	-	94.500	-	94.500
Nevinur Hanım	-	10.000	3223	6777

Emin Ağa	Hizmetkâr	4600	4600	-
Acem Hüseyin Efendi	Tüccar	15.000	8000	7000
Zihni Efendi	-	19.643	-	19.643
Yusuf Ağa	-	188.740,5	-	188.740,5
Madam Treze	Tüccar	175.000	47.925	127.075
Hacı Abdullah Efendi	Vakıf Kâtibi	12.000	-	12.000
Devletlû dördüncü Kadınefendi hazretleri	-	80.000	-	80.000
Ömer Bey	-	6000	-	6000
(...)	-	1000	-	1000
Galata'da kireç kapısında Fransa acentesi	-	248.700	248.700	-
Toplam		1.653.635	521.280	1.132.365

Kaynak: BOA, TS.MA.e, 588/10.

İlgili tabloda gösterildiği üzere Nalandil Hanım'dan alacaklı olan kişilerin isimleri, meslek grupları ve borçları farklılık göstermektedir. Bu verilerden hareketle Nalandil Hanım'ın gündelik yaşantısı doğrultusunda çeşitli esnaf grupları, tüccarlar, hizmetkâr ve sarayda görev yapan kişilerle sosyo-iktisadi ilişkiler içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte tablo 1 incelendiğinde Müslim tüccar ve esnaf grupları kadar gayrimüslimlerin de hanım sultanla bağlantı içerisinde olduğu görülecektir.

Tabloda gösterilen toplam borç miktarı ve borca ilişkin yapılan ödemeler 1867 tarihli bir arşiv kaydına dayandırılmaktadır. Buna göre Nalandil Hanım'ın 1863 tarihinde vefat ettiği dikkate alındığında aradan geçen dört yıllık süre zarfında borçların o zamanki toplamı 1.697.775 kuruştur. Ancak bu borç miktarının önceki senelerde ne kadara tekabül ettiğine dair bir malumata da sahip değiliz. Bundan dolayı Nalandil Hanım'ın vefatından sonra geriye kalan toplam borcunun bu miktardan ibaret olduğunu iddia etmek de doğru değildir. Şuan için kabul edilebilir gerçek şudur ki 1867 yılında devlet erkânı nezdinde Nalandil Hanım'ın vefatından sonra kalan borcun 1.653.635 kuruş olarak gösterildiğidir. Hatta bu borçtan 521.280 kuruşunun düşürüldüğü ve geriye 1.132.365 kuruş kaldığı anlaşılmaktadır. Ancak borcun kalan kısmının ödenip ödenmediğine ilişkin her hangi bir bilgiye ulaşamamıştır.

Öte yandan Nalandil Hanım'dan alacaklı olduğunu iddia eden fakat ellerinde iddialarını doğrulayacak bir delili olmayan bazı kimselerin borç yığınlarından da bahsetmek gerekmektedir (bk. Tablo 2).

Tablo 2: Nalandil Hanım'ın ispatlanamayan borçları ve alacaklıların isimleri (kuruş)

Alacaklı	Meslek	Borç
Covanni	Tüccar	13.740
Saraylı Bir Hanım	-	31.000
Mehmed Yekta Efendi	Tuhafiyeci	299.540
Zühtü Efendi	Kahvecibaşı	19.643
Yusuf Ağa	Kahvecibaşı	188.740,5
Hafız Efendi	Terzi	6760
İbrahim Ağa	Hizmetkâr	2900
Terzibaşı Büyük Arslan	Terzi	81.400
Abram	Tuhafiyeci	25.518,5
İstefan	Sarraf	1000
Ömer Bey	Hazinedar	6000
Koşucu Celil	-	5700
Büyük Hasan Ağa	Hizmetkâr	67.410
Esterye	Keman ustası	9105
Küçük Arslan	Terzi	65.556
Hacı Abdullah	Kâtip	12.000
Acem Hüseyin Efendi	-	15.000
Emine Hanım	-	7500
Emin Ağa	Hizmetkâr	4100
-	-	1000
-	Saatçi	3068
Taceddin	Sac Esnafı	2900

Papaz oğlu	-	1902
-	-	1085
Küçük Mustafa Ağa	Hizmetkâr	990
Harem-i Hümayun-ı Şahane’de başkâtip Zaim Efendi hazretlerinin hademesi Fevzi Ağa	Hizmetkâr	22.970
-	Kethüda	30.500
-	Kalfa	18.336
Yakup Bey’in Eşi Gülperi Hanım	-	7750
Beşir Ağa	Başkapı Gulamu	14.500
-	-	240
Papazoğlu Haçedor	-	1220
Ağya	Tüccar	1700
-	Tuğracı Esnafı	4068
-	Keresteci	460
Osman Ağa	-	1900
Kigorak (?)	Doğramacı	854
-	-	240
Hacı Mehmed Ağa	-	270
-	Tuhafiyeci	2000
Ahmed Ağa	Bahçıvanbaşı	2556
Osman Ağa	Çorapçı	2580
Uzun Terzi	-	4423
Badesar	Tüccar	2000
Hayri Efendi	-	5000

Cevahir Ağa	Haremağası	2000
Kastilan	-	4000
Reyman Ağa	Başaga	45000
Dilberniyaz	Kalfa	2500
Madam Marice	-	800,5
Hacik	Bezirgân	7260
Hacik	Sarraf	15650
Ağyasar	Basmacı	3012
Mösyö Kostaki	-	97.311
Yezide Hanım	-	31.000
Ferdinand Rechtsler	Arabacı	38.320
Toplam		1.243.979

Kaynak: BOA, TS.MA.e, 588/10, 4 Muharrem 1289/14 Mart 1872.

Tablo 2’de verilen bilgilerden hareketle 1867 yılında Nalandil Hanım’dan alacaklı olan kişilerin tespiti noktasında sıkıntıların yaşandığı tahmin edilmektedir. Her ne kadar borçların tespiti ve halledilebilmesi için alacaklılardan senet ibraz etme şartı aransa da meselenin probleme dönüşmesine engel olunamadığı açık bir şekilde anlaşılmaktadır. İlerleyen kısımlarda örneklerle somut hale getireceğimiz bu mevzuyu şimdilik bir kenara bırakarak ispat edilemeyen borçlar meselesini ele alalım. Aslında Osmanlı’da Hanım sultanların vefatı sonrası tereke işlemleriyle birlikte alacaklıların araştırılmasına yönelik Bâb-ı Âlî nezdinde bir komisyon oluşturuldu. Böylece bu komisyon aracılığıyla tahkikat işlemleri yapılır, komisyona başvuru yapanlar üzerinden bir borç çizelgesi hazırlanırdı. Hakeza Nalandil Hanım’ın vefatı sonrasında da benzer bir süreç yaşanmıştır. Muhtemeldir ki Nalandil Hanım’dan alacaklı olan kişiler senetli ve senetsiz olmak üzere iki sınıfta değerlendirilmiştir. 1867 yılındaki bu arşiv kaydında da senetli olan -yani alacağı ispatlanan- ve elinde makbuz olmayan şeklinde iki adet borç listesi oluşturulmuştur.

Tablo 2’de verilen alacaklı listesi Nalandil Hanım’dan alacaklı olduğunu iddia eden tüccar, esnaf ve muhtelif kişilerden ibarettir. Bunlara ilişkin toplu ödemelerin yapılıp yapılmadığına dair kesin bir hükme varmayız. Ancak borçlar meselesinin sonraki süreçlerde diplomatik meselelere konu olduğu görülmüştür. Özellikle gayrimüslim tüccar ve esnaf sefaretler aracılığıyla borçlar mevzusunu sürekli gündeme getirmişlerdir. Örneğin Nalandil Hanım’dan 175.000 kuruş alacaklı olan ve alacağını tahsil edemeyen Avusturya tebaasından Madam Treze, meseleyi Avusturya sefaretine iletmiştir. Bunun üzerine 27 Mayıs 1867 tarihinde Avusturya sefreti tarafından hazırlanan bir yazı Hariciye Nezareti’ne takdim edilmiştir. Yazıda; Madam Treze’nin müteveffa Nalandil Hanım’dan 175.000 kuruş alacağı olduğu ve bu meblağı talep

etmesine rağmen ödemenin yapılmadığına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Avusturya sefareti, borcun bir an evvel tahsili için Hazine-i Hâssa'ya bilgi verilmesini talep etmiştir. Bu bağlamda Hariciye Nezareti Mektubî Kalemî'nden Mâbeyn-i Hümâyûn Müşirliğine gönderilen bir başka yazıyla da borcun incelenmesi ve ödenmesi istenmiştir (BOA, HR.MKT., 526/8; BOA, HR.MKT., 576/65).

Yine Nalandil Hanım'dan alacaklı olan kişiler arasında dikkat çeken bir diğer kişi ise Ferdinand Rechsler'dir. Avusturya tebaasından olan Ferdinand, araba ve araba malzemeleri ticaretiyle iştigal etmiştir. Nalandil Hanım, 1860 yılında mezkûr tüccardan 38.320 kuruş değerinde araba ve kayış takımı satın almıştır. Ticaretten doğan meblağın da taksitle ödenmesi iki taraf arasında kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda Kahveci Yusuf Ağa ile Hacı Arif Ağa, bu borcun 21.320 kuruşunu Ferdinand'a ödemişlerdir. Borçtan geriye kalan 17.000 kuruş karşılığında söz konusu tüccara 1860 yılının kasım ayında senet verilmiştir. Ancak ödeme gerçekleşmemiştir. Gerçi Sultan Hanım'ın vefatından sonra borçların ödenmesi için Bâb-ı Âlî'ye bağlı bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyonda yer alan Deavî Nazır merhum Hacı Arif Efendi, Nalandil Hanım'ın borçlarının takibi, tespiti ve ödenmesinden sorumlu tutulmuştur. Diğer alacaklılar gibi Ferdinand da ilgili komisyona müracaat ederek borçlarının tahsil edilmesini talep etmiştir. Nalandil Hanım'ın terekesinin satılmasından sonra taksitli bir şekilde ödemelerin yapılacağına dair kendisine bilgi verilmiştir. Ancak aradan epey bir zaman geçmesine rağmen alacağını tahsil edemeyen Ferdinand, meseleyi sefaret aracılığıyla çözme yöntemine başvurmuştur. Bunun üzerine mesele 24 Haziran 1883 tarihinde Avusturya Sefareti tarafından Hariciye Nezareti'ne bildirilmiştir. Konuyla ilgilenen nezaret, meselenin halledilmesi için ilgili birimlerle irtibata geçmiştir. Terekenin satışından sonra Ferdinand'a neden ödeme yapılmadığı sorgulanmıştır. Hazine-i Hâssa'nın konuyla ilgili nezarete vermiş olduğu bilgide ödemenin sehven yapılan bir hatadan kaynaklı olarak gerçekleşmediğine dikkat çekilmiştir. Hariciye Nezareti, meselenin sulh ile halledilmesini istemiştir (BOA, HR.H., 383/24).

Borç meseleleriyle ilgili Avusturya Sefaretinden Hariciye Nezareti'ne pek çok yazı gönderilmiştir. Ferdinand ve Madam Treze bunlardan bir kaçıdır. Hakeza hanım sultandan alacaklı olan Covanni Kalecyan ve Mösyö Pavel Anino'da alacaklarını tahsil edememeleri üzerine sefaret aracılığına başvuru yapmıştır (BOA, HR.UHM., 215/53). Öte yandan Nalandil Hanım'ın borçları ödenememesinden ötürü bazı mallarının da rehin olarak verildiği tespit edilmiştir (BOA HR.MKT., 623/85, BOA, HR.MKT., 64/90). Hanım sultandan alacaklı olan sarraf Kostaki'ye bazı kıymetli mallar *-purlantalı, yakutlu, zümrütlü yüzükler ve gerdanlıklar, inci küpeler, tek taş yüzük, broş* vs.- rehin bırakılmıştır (BOA, TS.MA.e, 588/4). Yine Nalandil Hanım, borçları karşılığında birtakım mücevher ve kıymetli eşyasını Hüsnümelek Hanım'a rehin olarak bırakmıştır (BOA, TS.MA.e, 588/9). Bu ve benzeri örneklerden anlaşıldığı kadarıyla Nalandil Hanım'dan alacaklı olan kişiler zararlarını tanzim etmek maksadıyla farklı yöntemlere eğilim göstermişlerdir.

3. Nalandil Hanım'ın Terekesi

Çalışmanın problematik kurgusu tasarlanırken merak edilen hususların başında Nalandil Hanım'ın terekesinin satışından elde edilen gelirin borçların ne kadarına tekabül ettiği idi. Burada terekeden elde edilen miktarı ortaya koymakla birlikte Nalandil Hanım'ın gündelik yaşantısında kullandığı eşyaların kıymet bakımından analizi yapılarak harcamaların borçlarla olan ilişkisini daha somut bir şekilde izah etmek amacı da bulunmaktaydı. Nitekim Nalandil Hanım'ın muhalefâtına ilişkin esas verilere ulaşamadığından bu tespitlere varılamamıştır. Yukarıda da izah edildiği üzere terekeden elde edilen gelirin borçları kapatmaya yeterli olmadığı bilgisi terekenin muhteva bakımından pek de kıymetli eşyaları barındırmadığı düşüncesini

zihinlerde inkişaf ettirmektedir. Bununla birlikte Nalandil Hanım'ın vefatından sonra kalan eşyalarını ihtiva eden bir listede kıymetli eşyaların yer almaması bu düşünceyi destekler mahiyettedir (Bk. Tablo 3). Ancak şunu da göz ardı etmemek gerekir ki Nalandil Hanım'ın sarraf ve tüccarlarla olan alış-verişi neticesinde borçları karşılığında kıymetli mallarını -yani mücevheratını- alacaklara rehin olarak bırakması terekenin kıymetini düşüren önemli etkenlerin başında geldiği tahmin edilmektedir. Öte yandan Nalandil Hanım'ın terekesine ulaşılmasa da Hazine-i Hassa'ya aktarılan eşyaların bir kısmını ortaya koymak mümkündür (Bk. Tablo 3).

Tablo 3: Nalandil Hanım'dan Kalan Bazı Eşyaların Listesi

Eşyanın Cinsi	Adet	Sandık Numarası
Sim pul (...)	2	1
Sapları yıldız taştan çatal, bıçak ve kaşık	3	1
Sim yemek bıçağı	2	1
Sim dürbün	1	1
Sim su küpü	5	1
Sim şamdan	1	1
Perhiz sahanı	2	1
Sim Sigara tablası		1
Sim bıçak ve çatal	2	1
Sim yaldızlı çatal ve bıçak	2	1
Sim yaldızlı su küpü	1	1
Maden şerbet tepsisi	1	1
Porselen kahve fincanı maa zarfı	1	1
Sedef saplı ve kuş resimli yelpaze	1	1
Bir tarafi aynalı yelpaze	2	1
Saplı ve ortaları mineli yelpaze	1	1
Bir çift altın küpe	1	1

Kürk	2	1
Mütenevvi yatak ve minder ve yastık yüzleri	9	1
Pamuk memlu şişte yastık ve gezdirme minder	8	4(bohçadır)
Pamuk memlu minder ve yastık	6	5 (bohçadır)
Gezdirme minder	2	11 (bohçadır)
İşlemeli minder ve yastık yüzleri	1	12 (bohçadır)
Kenarları ipek işlemeli yastık örtüsü	6	15 (bohçadır)
Kenarları ipek ve sırma işlemeli yastık örtüsü	5	15 (bohçadır)
Pamuk yastık	18	16 (bohçadır)
Pamuk memlu kebir sedir minderi	4	21 (bohçadır)
Pamuk memlu sedir yastığı	8	21 (bohçadır)
Bohça içerisinde hamam takımı	1	1
Hamam takımı	1	9 (bohçadır)
Başları sırma işlemeli ayak ve abdest havlusu	6	1
Başları sırma işlemeli sofra takımı	5	15 (bohçadır)
Başları ipek işlemeli sofra takımı	5	15 (bohçadır)
Sofra takımı	3	15 (bohçadır)
Patiska zeyinli bohça	1	15 (bohçadır)
Mütenevvi elbise bohçası	46	15 (bohçadır)
Topraktan maa kapak perhiz sahanı	6	17
Maa kapak saksonya taklidi sahan	67	19
Kebirce salata tabağı	4	19
Mütenevvi yarım çay takımı	20	20

Porselen kahve fincanı	14	1 (sandıktır)
Delail-i şerif ve kitab	6	1
Nakışlı işlemeli seccade	9	7 (bohçadır)
Pul işlemeli seccade	1	2 (bohçadır)
Maa minder işlemeli seccade	1	13 (bohçadır)
İşlemeli yorgan	14	6 (bohçadır)
Patiskadan yorgan ve yatak çarşafı	40	10 (bohçadır)
Mütenevvi yatak çarşafı	13	15 (bohçadır)
Sırma işlemeli masa örtüsü	1	2 (bohçadır)
Pul işlemeli masa örtüsü	1	2 (bohçadır)
Sim tül işlemeli havlu ve masa örtüsü	5	13 (bohçadır)
Mütenevvi kadın entarisi	5	2 (bohçadır)
Müstamel pencere perdesi	20	14 (bohçadır)
Mütenevvi saplı müstamel şişe	4	18 (bohçadır)
Piyano	1	21
Karyola	1	21
Pamuklu pencere perdeleri maa tül	39	
Mütenevvi su ve kahve güğümü	7	22
Nahoş ibrik	3	22
Nahoş leğen	1	22
Nahoş süzgeç	2	22
Nahoş tepsi	5	22
Nahoş saplı tava	4	22

Nahoş kefeci	5	22
Kapaklı tencere	4	22
Nahoş bakraç	3	22
Maa kapak kuşhane tencere	7	22
Kapaklı yumurta tavası	12	22
Nahoş perhiz sahanı	5	22
Nahoş tatlı tabağı	8	22
Kapaklı çorba tası	3	22
Tunç havan	1	22
Nahoş el tası	2	22
Polat tepsi	3	22
Hamam tası	4	22
Sarı ibrik	1	22
Sarı leğen	1	22
Sarı tepsi	4	22
Maa kapak mangal içi	3	22
Nahoş mangal	1	22
Maa içi sarı mangal	2	22
Genel Toplam	539	-

Kaynak: BOA, TS.MA.e, 1300/62, s.1-5.

Tablo 3'te gösterildiği üzere Nalandil Hanım'dan kalan ve gündelik yaşamında kullandığı bir takım araç-gereçten bahsedilebilir. Tablodan da anlaşıldığı gibi eşyaların kıymetleri hakkında bir hükme varmak mümkün değildir. Yalnızca miktar bakımından birtakım tespitler yapılabilir. Eşyaların ekseriyetinin dokuma, mutfak gereçleri ile ev yaşantısında kullanılan birtakım edevatlardan oluştuğu görülmektedir.

Sonuç

Güç, ihtiras ve gösterişli yaşamlarıyla toplumsal kademenin en salahiyyetli sınıflardan birini teşkil eden saray kadınları, Osmanlı saray hayatı içerisinde en dikkat çeken unsurların başında gelmiştir. Kendilerine tahsis edilen gelirler, gündelik yaşantıları kapsamında harcadıkları meblağlar her dönemde ilgi görmüş ve aynı zamanda geride bıraktıkları borçlarla adlarından söz ettirmişlerdir. Ancak saray kadınlarının gelir-gider kalemleri kadar borçlar mevzusunun araştırmalara konu olmadığı tespit edilmiştir.

Nalandil Hanım'ın vefatından sonra kalan hesap defterleri, masraf pusulaları, borç çizelgeleri, ödeme evrakları ve borçlarla ilgili diğer yazışmalar dikkate alındığında gelir, gider ve borç kayıtlarının düzenli olarak kayıtlara geçmediği kanaatine varılmıştır. Bundan dolayıdır ki çalışmanın hazırlık safhasında belirlenen bazı amaçlar ortaya konulamamıştır. Mesela Nalandil Hanım'ın gelir kalemleri tespit edilemediğinden gelir-gider dengesi anlaşılamamıştır. Ancak bazı harcama kalemlerinden hareketle 1858-61 yılları içerisinde yapılan harcamaların ortalama miktarı tespit edilebilmiştir. Ayrıca Nalandil Hanım'ın harcama kalemlerinin ekseriyetle dokuma, ziynet ve ev eşyası etrafında şekillendiği görülmüştür.

Çalışmanın problem noktasını teşkil eden borçlar meselesinin saray kadınları arasında alışıla gelen bir durum olduğu, sorunun öteden beri saray erkânı tarafından ele alındığı ve bunun önünün alınamadığı anlaşılmıştır. Borçların tespiti ve ödenmesi noktasında Bâb-ı Âlî bünyesinde bir komisyonun teşekkül ettirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Borçların tespiti sonrasında ödeme yolları içerisinde hanım sultanların terekesinin satışa sunulduğu ve buradan elde edilen gelirle ödemeler yapılmıştır. Ancak terekenin borçları kapatmaya kâfi gelmediği durumlarda da iç hazineden -Hazine-i Hâssa- tahsis edilen meblağla borçlar ödenmiştir. Tabi yüklü ödemelerin taksitlendirilmek veya senetlendirilmek suretiyle çözüme kavuşturulduğu tespit edilmiştir. Bu itibarla ki Nalandil Hanım'ın borçları da bu usul ve kaideler çerçevesinde halledilmeye çalışılmıştır.

Nalandil Hanım'ın vefatından sonra kayda değer miktarda -2.941.754 *kuruş*- bir borç ve bu borca ilişkin muhtelif senetler bulunmaktadır. Bu borcun ekseriyetle tüccar, esnaf ve sarayda bulunan muhtelif kişilere ait olduğu görülmüştür. Özellikle tüccar ve esnaf gruplarıyla olan borçlarının alış-verişten kaynaklandığı anlaşılmıştır. Bununla birlikte borçların ödenmesi için de sarraf ve sarayda nüfuz sahibi kişilerden borç aldığı tespit edilmiştir. Öte yandan Nalandil Hanım'ın borçlarının ödenmesi için terekesi satışa çıkartılmıştır. Ne var ki terekeden elde edilen meblağın borçları kapatmaya kâfi gelmediği anlaşılmıştır. Ancak terekenin satışından sonra elde edilen gelirin ne kadar olduğu tespit edilememiştir. Hatta vefatından sonra kalan malları içerisinde -tereke- kıymetli malların yer almadığını ekseriyetinin dokuma ve ev eşyasından müteşekkil olduğu görülmüştür. Hakeza kıymetli eşyaları içerisinde yer alan ziynet eşyalarının borçları karşılığında sarraf Kostaki tarafından rehin alındığı, bu eşyaların devlet erkânı tarafından geri alındığı ve bunların da satışa sunulduğu ve borçların ödenmesi işlemlerinde kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

- [1] (TS.MA.e), 1203/3.
- [2] (TS.MA.e), 544/64.
- [3] (TS.MA.e), 545/ 3, 4, 5, 6 ve 7.
- [4] (TS.MA.e), 588/1, 2, 3, 6 ve 10.
- [5] (TS.MA.e), 7854.
- [6] (Y..MTV.), 313/ 142.
- [7] (Y..MTV.), 67/40.
- [8] (Y..MTV.),69/80.
- [9] (Y..MTV.)313/95.
- [10] TS.MA.e, 1300/62.
- [11] Açıba, Harun (2007), Kadınefendiler (1839-1924), Profil Yayıncılık, İstanbul.
- [12] Akgündüz, Ahmet (1995), İslam Hukukunda Kölelik-Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- [13] Akgündüz, Ahmet (2011), Sarayda Harem (Saray-Kadın-Aşk), Hayat Yayıncılık, İstanbul.
- [14] Akyıldız, Ali (2017), Haremin Padişahı Valide Sultan, Timaş Yayınları, İstanbul.
- [15] Akyıldız, Ali (2019), *Saray Harem ve Mahrem*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- [16] Ali Ufkî Bey/ Bobovius ,Albertus (2013), Saray-ı Enderun, Kitap yayınevi, İstanbul.
- [17] Altındal, Meral (1993), Osmanlı'da Harem, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- [18] Başarır, Özlem (2018), Osmanlı Hanedan Kızları ve Gelirleri (XVIII. Yüzyıl ve XIX. Yüzyılın İlk Çeyreği), Kriter Yayınevi, 2018.
- [19] Bozkurt, Fatih (2016), III. Mustafa Dönemine Ait Bir Kadınefendinin Masraf Defteri, Okur Kitaplığı, İstanbul.
- [20] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), (TS.MA.e), 646/5. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e), 928/25.
- [21] Işıktaş, Erkan (2020), “Sultan II. Mahmud’un Başıkbalı Hüsnü Melek Hanım’ın Kıymetli Malları Üzerine Bir Değerlendirme”, Geçmişten Günümüze Tarih Araştırmaları, Ed. Mutlu Adak, Gazi Kitabevi, (Uluslararası), Ankara, (91-111).
- [22] Işıktaş, Erkan (2021), “3862, 3863, 3865, 3866 Numaralı Masraf Defterleri Işığında Şah Sultan’ın Yapmış Olduğu Harcamaların Sosyo-İktisadî Açidan Analizi”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23/2, (411-428).
- [23] Kara, Yıldırım (2010), Osmanlı’da Kadın Saltanatı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- [24] Ortaylı, İlber (2008), Osmanlı Sarayında Hayat, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul.
- [25] Perce, Leslie P. (1996), Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu’nda Hükümlerlik ve Kadınlar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul.
- [26] Saz, Leyla (2000), Anılar 19. Yüzyılda Saray Haremi, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- [27] Saz, Leyla (2010), Haremde Yaşam, DBY Yayınları İstanbul.
- [28] Süleyman Kani, İrtem (1999), Osmanlı Sarayı ve Haremin İç Yüzü, Temel Yayınları, İstanbul.
- [29] Süreyya ,Mehmed (1995), Sicill-i Osmani, Cilt 1, Haz. Ali Aktan vd., İstanbul.
- [30] Uluçay, Çağatay (1992), Harem II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- [31] Uluçay, M. Çağatay (2011), Padişahların Kadınları ve Kızları, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- [32] Ünüvar, Safiye (1964), Saray Hatıralarım, Nuruosmaniye Matbaası, İstanbul.
- [33] Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı, (Y..MTV.), 42/39.